Ľuba Šajdová

Reči o reči ma nadchýnajú

PhDr. Pavol Števček, Csc., literárny kritik, historik, publicista. Bojovník podstupujúci obeť za prosté uznanie svojho národa, za práva svojho ľudu. Diagnostik chorôb spoločnosti, nachádzajúci východiská z nich. Muž svetovo rozhľadený, ale pevne zakotvený v našej kultúre, literárnej vede a národe.

Nemyslím, že som lepší než tí druhí,
keď nahmatávam triezvym slovom svet.

A stvrdol v čase mäkký slovosled,
ktorým si chlapci maľovali dúhy.

Muž cíti hlbinou.
snáď preto jeho slová
hľadajú pravdu
starú ako Níl.

A vydotýkané
všetkým, čo človek žil,
už nezbožňujú hviezdu zvanú Nova.

Nemyslím, že som lepší.
Možno iný.
Však pútnik tej istej
človečej domoviny.

ĽUBA ŠAJDOVÁ: Takýto dar v podobe Rúfusovho slova som vám, pútnikovi „slovenskej človečej domoviny“, literárnemu kritikovi, vedcovi a publicisto-

vi Pavlovi Števčekovi, pripravila na úvod, pretože Milan Rúfus v svojej poézii hovorí aj za vás.

PAVOL ŠTEVČEK: Ďakujem, je to presné! Agresívne heslo budúcej integrovanosti, aj kultúrnej, prikazuje zachovávať presne to, čím sme a chceme byť. Čím sa v neuskutočniteľnej veľkojednote mienime legitimovať a čím budeme trvať na svojom a na sebe.

Ľ. Š.: Zhoda náhod – je to tak, práve tohto roku (2002) oslavujete v skvelom psychickom aj fyzickom zdraví okrúhle jubileum, sedemdesiate narodeniny, preto úprimne a srdečne gratulujeme... Pán Števček, pochádzate z mnohodetnej rodiny, však? Z koľkých detí?

P. Š.: Z ôsmich detí. Bolo nás sedem chlapcov a jedna jediná dcéra. Ja som tretí odspodku. Ešte dodám, že so sestrou Marienkou sa aj teraz máme, aj vždy sme sa mali veľmi radi, ale v detstve som jej zazlieval, že mi vlastne „vyžrala" všetku rodičovskú lásku. *(Smiech.)* Lebo po toľkých chalanoch sa narodila konečne dcéra, tak, samozrejme, bola predmetom lásky. My chlapci sme totiž boli riadni vtáci a v rodnej dedine nás volali jánošíkovská banda. Voľačo z toho mi zostalo.

Ľ. Š.: Pochádzate z robotníckej rodiny, z rodiny murára...

P. Š.: Presne tak. Otec, netušiac nič o integrácii a globalizácii, tak trochu predstihol dobu a bol podnikateľ. Murársky majster. Keby som povedal, že bol murár, tak sa urazí...

Keď som bol ešte malý, odsťahovali sme sa na východ, lebo na Liptove, vo Vavrišove, doma, kde som sa narodil, nebolo čo jesť. Keď ja svojim dcéram a jednému synovi rozprávam, že na desiatu do školy som dostal napríklad dva pečené zemiaky a hrsť kyslej kapusty zo suda, nechcú veriť, vraj si vymýšľam, len som to voľakde vyčítal, keďže ja čítam a literatúru poznám, ale toto mám zo života.

Bol to tvrdý život. Druhá svetová vojna poznačila osudy našej generácie, a dobre nám tak. Touto skúsenosťou sme sa stali ľuďmi, ktorí intenzívnejšie rozumejú životu, rozumejú tejto krajine i tomuto národu. Keďže sme to všetko na vlastnej koži prežili, všetky tie útrapy i nedostatky, myslím si, že o to žičlivejšie, zapálenejšie pracujeme, aby sa tento národ stal moderným subjektom európskych a svetových dejín. A musím zdôrazniť, že bez kultúry, ktorú reprezentujem, to nejde.

A ešte niekoľko slov o našej ceste do Európy. My sme tu v strednej Európe odjakživa doma, sme prinajmenej spolutvorcovia tejto veľkej európskej kultúry.

Pri pôsobení vierozvestov Cyrila a Metoda sa naša stará slovenčina za Veľkej Moravy stala štvrtým liturgickým jazykom tých čias. Tým sa nemôže pochváliť nijaký iný národ. My sme tvorcovia európskej kultúry a naše generácie majú povinnosť to povedať a stáť si za tým. Morálne nás to zaväzuje, ľudsky dvíha a našou povinnosťou je odovzdať tento fakt a s ním súvisiace sebavedomie mladým ľuďom.

Ľ. Š.: Vždy ma zaujíma, ako sa hovorilo alebo hovorí tam, kde sa narodili moji hostia. Pán Števček, v liptovskom Vavrišove asi typicky po stredoslovensky?

P. Š.: Reči o reči ma nadchýnajú. Lebo jazyk nás prezradí vždy. Narodil som sa vo Vavrišove, to je pod Kriváňom, odkiaľ aj Ľudovít Štúr vzal jazyk ako jeden zo základov spisovnej slovenčiny. Ale liptovské nárečie je oveľa krajšie, dovolím si tvrdiť, ako spisovná slovenčina. Usudzujem tak z reči mojej starej mamy. Ona nehovorila, ona spievala tú reč. A v tom nárečí sa dožila sto rokov, tri mesiace a štrnásť dní pri plnom zdraví. Ó, stará mama, keby som sa aj ja toľko dožil...!

No, kus nárečia. Vari toto:

„Ej, tej švábočky keby si nám požehnati ráčil, Pane Bože! A možno aj mlieka trochu... hoc aj kozieho...“

To je melódia liptovského nárečia.

Ľ. Š.: Pán Števček, na naše stretnutie ste odo mňa dostali aj domácu úlohu. Mali ste doniesť báseň, ktorou ste začínali svoju literárnu cestu.

P. Š.: Ój, to boli dlhé rozhovory s pani Ľubkou, páčila zo mňa nejakú báseň, ale to boli všetko básničky ľúbostné, príležitostné... a teda ťažko uverejniteľné. A ja si neviem na nič spomenúť, skôr by som sa rozpamätal, čo sa dialo okolo toho... no, také pripomínanie urobila raz aj redakcia Smeny – rozhodli sa, že už tých renomovaných literátov je potrebné trochu znemožniť. No a mne uverejnili takzvanú budovateľskú báseň. Tá báseň sa volala *Zetor 25*. Myslím si, že na znemožnenie stačí už len názov básne... *(Smiech.)*

Ľ. Š.: Pokračujeme v tom, čo v oficiálnom životopise nenájdeme: Pavol Števček prečítal hory kníh, a tým, čím sa stal, teda literárnym vedcom, stal sa cez kravy... Ale to ste povedali vy sám o sebe, ja som bez viny... Citujem:

„Pri pasení kráv, čo bolo jednou z mojich detských a žiackych povinností, sa čítalo báječne a krásne. Tie nemé stvorenia totiž aj začínajúceho intelektuála primerane rešpektovali. Radšej sa usilovne pásli, než by mali vyrušovať. Akiste

si ‚mysleli', že aj ja sa pasiem. A neboli ďaleko od pravdy. Prvú detskú a žiacku horu kníh som prečítal pri pasení kráv. Vrátane Balzaca a Kukučína."

Chcete niečo dodať na svoju obhajobu alebo nebodaj na obhajobu tých nemých tvárí?

P. Š.: Najradšej by som to rozšíril. Keďže sme boli chudobní a ani na knižky nebolo peňazí, rozhodol som sa, že budem obecným knihovníkom. Jednoducho preto, že som si mohol vybrať knižku, akú som chcel. Bolo ich tam vyše tisíc a to mi ohromne vyhovovalo. A kravy sa pásť museli. Tak som ten čas vy-

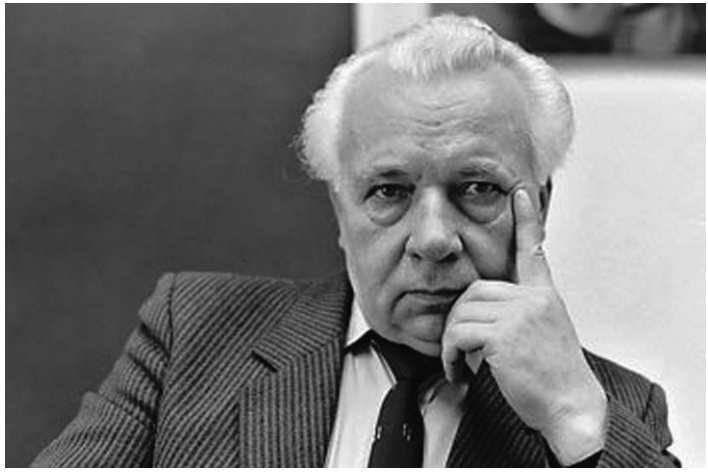

užíval. Zobral som si napríklad Balzaca, takú riadnu dvojkilovú knihu, vyhnal kravy na pašu, a pásli sa ony a pásol som sa aj ja.

A keďže na Liptove bola prevaha luteránov, u nás v rodine bol vždy na stole kalendár z Tranoscia a Písmo sväté, Biblia. A mama mala také prijateľné metódy, ktorým človek nemohol uniknúť, a nedalo sa nesiahnuť po tom kalendári či po Biblii. Keďže moji rodičia rýchlo zistili moju literárnu orientáciu, boli takí zlatí, že mi predplatili Slniečko. A pamätám sa, že som ho čítal vždy od prvej po poslednú stranu. Rovnako ako vtedy kultúrotvorný časopis, ktorý ešte aj teraz vychádza, volá sa Evanjelický posol spod Tatier. Išlo o články z národnej histórie, z kultúrnej histórie slovenského národa a ja som to veľmi rád čítal. Objavil som takto Hronského a fascinoval ma vtedy aj Vajanský. To som ešte nevedel, že raz na filozofickej fakulte môj veľký priateľ a literárny kritik Alexander Matuška Vajanského takmer pochová pod čiernu zem. Mne sa pred Matuškom Vajanský páčil, po Matuškovi sa mi už páčil menej, ale musím povedať, že ma naučil čítať.

Okrem toho, vychádzali vtedy na pokračovanie romány Joža Nižnánskeho napríklad. Tvrdím, že Jožo Nižnánsky bol spisovateľ, ktorý učil slovenského človeka čítať. Keby som to mal porovnať s dnešnou situáciou, na vyššej úrovni to robí pani Hana Zelinová. To je spisovateľka, ktorá vydáva najvyššie náklady knižiek, v svojom vysokom veku je veľmi produktívna a jej diela sú také, že im človek neodolá. Začneš čítať, je tam aj čosi gýčovité, ale je to ohromne zaujímavé, je to povyšovanie slovenských dejín na umeleckú pravdu. Videné všetko cez človeka. Lebo literatúra je na to, aby zobrazovala vnútorný svet človeka a tým ho dotvárala, korigovala, robila ho ľudskejším, než sa v dejinách doteraz ukázal.

Nechcem, samozrejme, z prvých čitateľských kontaktov robiť literárnovednú prednášku, ale človek to musí mať rád. Láska ku knihe, láska k tlačenému slovu prekoná všetko. Prekoná lákadlá televízie, prekoná lákadlá šoubiznisu, lebo bez literatúry by nebolo ničoho, čo duchovné človek vytvoril. Preto aj dodatočne vďačím osudu, že tie knižky na našom stole boli hneď vedľa chleba každodenného.

Ľ. Š.: Pán Števček, prvé vážnejšie skúsenosti so slovom a literatúrou ste nadobudli v samovzdelávacom krúžku Milana Rastislava Štefánika na strednej škole. Po viacerých uverejnených básňach a článkoch ste išli študovať literárnu vedu na Filozofickú fakultu UK v Bratislave. Dnes, ako sa hovorí, stojíte na troch nohách – ako literárny historik, teoretik, ale aj kritik. Profesia literárneho kritika je pre mnohých ľudí zastretá akýmsi tajomstvom. Povedzte, je to podľa vás riskantné povolanie?

P. Š.: Je to také povolanie, že – či chceme alebo nechceme – postupne sa meníme na kazateľov. Čím lepší kritik, tým fascinujúcejší kazateľ. Myslím to dosť vážne: úlohou kritika je predovšetkým vykladať slovo, jeho závažnosť a záväznosť, jeho stvoriteľské či aspoň dotváracie poslanie. Literatúra je pre kritika v čomsi aj partitúrou, z ktorej smie hrať virtuóz: ódu na čistotu pravdy a mravného heroizmu, baladu o konečnom živote, oratórium na všetko ľudské. V tom sa nič v kritike, ale ani okolo nej nemení, zostáva stálou službou ducha a intelektu. Z čoho vyplýva skutočnosť, že nie je nebezpečná, skôr zodpovedná. Riskantná iba natoľko, nakoľko je nebezpečné vlastniť myšlienku. Ale bez nej, bez myšlienky, do kritiky nechoď. Literatúra ťa vypľuje ako zbytočnú prekážku!

Ľ. Š.: Keď sa to tak vezme, taký literárny kritik sa vlastne celým životom iba „prečíta“...

P. Š.: To mi pripomenulo najstaršiu dcérku Dagmar. Keď bola malá, vedela, že keď píšem, nesmie ma vyrušovať, ale keď čítam, môže. Keď ma raz opäť našla za písacím stolom, dupla si nožičkou: „Ty stále iba píšeš a píšeš, veď si už voľačo aj prečítaj!" *(Smiech.)*

Ľ. Š.: Samozrejme, vy ste toho prečítali neúrekom, a nielen to, osobne ste sa poznali s Emom Bohúňom, Jánom Smrekom, Ľudom Ondrejovom, spomínaným Alexandrom Matuškom, Lacom Novomeským, Vladimírom Mináčom, Ladislavom Mňačkom. Ste spolupútnikom Ladislava Ťažkého a literárnym kritikom najvýznamnejšej plejády desiatky slovenských spisovateľov. Verným priateľom kardinála Jána Chryzostoma Korca. Ste evanjelikom rázusovského rozmeru s úprimným uznaním a obdivom k veľkému podielu katolíckych vzdelancov na obrode slovenského národa. Všetko, čo som práve načrtla, by bez vrodeného vzťahu k literatúre a čítaniu nejestvovalo. Preto rozumiem, že vás bytostne zaujíma aj to, či čítajú mladí ľudia.

P. Š.: Uvedomme si to, prosím: prichádzajúce generácie prestávajú čítať, prestávajú sa intímne stretávať so sebou samými; odmietajú meditovať, chcú žiť, teda konzumovať – televíziu, kazety... príď, umenie, až pred oči, až do domu, akoby mladí vraveli. K tomu dodávam: Do duše, mysle a srdca sa už nijaké umenie neprepracuje. Som takmer presvedčený, že ide o jav prudko prechodný, o fascináciu technikou, o falošné možnosti. Mladšie ľudstvo musí raz prísť na to, že bez literatúry, bez umenia sa žiť nedá. Naši predkovia ešte čítať nevedeli, ale tvorili: mágiu, maľby na skalách, spievali pri práci a pred milovaním; slovom, prahli po umení. Nikto ma nepresvedčí, že práve tento genetický kód ľudstvo stratí. Človek sa buď vráti k umeniu, alebo sa stratí v čiernych dierach existencie.

Ľ. Š.: Pán Števček, okrem iného ste napísali niekoľko historických a teoretických diel o slovenskej literatúre – *Nová slovenská literatúra, Súčasná slovenská literatúra*, ktorá vyšla vo viacerých jazykoch, *Kritické miniatúry* a *Dejiny slovenskej literatúry*. Hrdíte sa aj jednou zošrotovanou knihou literárnych kritík – *Modifikácie*. Za *Návrat k literatúre* (prvý knižný výber z kritických článkov) ste dostali Cenu Rudolfa Jašíka. Ocenený ste boli aj štátnym vyznamenaním – Radom Ľudovíta Štúra II. triedy za mimoriadne významné zásluhy v oblasti rozvoja kultúry Slovenskej republiky. Vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov vyšla vaša najnovšia kniha pod príznačným názvom *Zápisy zápasov*.

Najúžasnejšie vaše pracovné míľniky boli Kultúrny život, v ktorom ste sa

roku 1963 stali šéfredaktorom, v deväťdesiatych rokoch ste boli šéfredaktorom časopisu Spolku slovenských spisovateľov Literárny týždenník aj predsedom Spolku slovenských spisovateľov. Vašou doménou boli recenzie, odborné štúdie, eseje a kultúrnopolitické reflexie.

Všetko, o čom sme hovorili, pán Števček, bolo o slove, o slovenskom slove. Bolo a je vám chlebom, soľou, domovom, odevom, istotou i láskou. Čím všetkým ešte?

P. Š.: To by asi mohlo aj stačiť. Literatúra je zázračnou duchovnou vymoženosťou človeka. Kým ona dýcha a pulzuje, trvá život človečenstva. Aj dokumenty sú literatúra, niekedy dokonca vzrušujúcejšia ako román alebo báseň. A napokon, vôbec som si nie istý, či SLOVO nezastupuje na zemi samého ducha stvoriteľa a vládcu vecí ľudských...

■

Bol silnejší ako jeho doba. Skromný od skromných začiatkov. Stále rozhľadený – do blízka aj do ďaleka. Vedel tvrdo zápasiť, znášať údery a nikdy sa nepoddávať. Miloval ľudí a prinášal im šance. Vstúpil do sveta, ale neopustil rodnú zem. PhDr. Pavol Števček, Csc.

Zo súkromného archívu spracovala Ľuba Šajdová